वन ऐन, २०४९

नेपाल सरकार

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं

वन ऐन, २०४९

लालमोहर र प्रकाशन मिति
२०४९।१०।५

२०४९ सालको ऐन नं. ४९

स्वस्तिश्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुदावली विराजमान मानोन्नत महेन्द्रमाला परम नेपालप्रतापभास्कर ओजस्विराजन्य परम गौरवमय तेजस्वी त्रिभुवनप्रजातन्त्रश्रीपद परम उज्ज्वल कीर्तिमय नेपालश्रीपद परम प्रोज्ज्वल नेपालतारा परम पवित्र ॐ रामपट्ट परम ज्योतिर्मय सुविख्यात त्रिशक्तिपट्ट परम सुप्रसिद्ध प्रबल गोरखादक्षिणबाहु परमाधिपति अतिरथी परम सेनाधिपति श्री श्री श्री श्री श्रीमन्महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव देवानाम् सदा समरविजयिनाम् ।

वन जङ्गलको संरक्षण र सुव्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावनाः सर्वसाधारण जनताको आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न, सामाजिक तथा आर्थिक विकास गर्न तथा स्वस्थ वातावरणको प्रवर्द्धन गर्न र राष्ट्रिय वनलाई सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, संरक्षित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन र धार्मिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गरी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको सदुपयोग गर्न र निजी वनको संरक्षण र विकासमा सहयोग पुऱ्याउन वाञ्छनीय भएकोले,

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको शासनकालको एक्काइसौं वर्षमा संसदले यो ऐन बनाएकोछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

परिच्छेद–१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः (१) यस ऐनको नाम "वन ऐन, २०४९" रहेको छ ।

(२) यो ऐन श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिदिएको मिति देखि प्रारम्भ हुनेछ ।✱

२. परिभाषाः विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,–

(क) "वन" भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रुपमा रुखहरुले ढाकिएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(ख) "वन सिमाना चिन्ह" भन्नाले राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याउन लगाइएको काठ, ढुङ्गा, सिमेन्ट वा अरु कुनै वस्तुको खम्बा वा चिन्हपट सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम जग्गा नापजाँच गरी तयार गरेको नक्सामा अङ्कित वन सिमाना चिन्ह समेतलाई जनाउनेछ ।

(ग) "वन पैदावार" भन्नाले वनमा रहेको वा पाइएको वा वनबाट ल्याइएको देहायको पैदावार सम्झनु पर्छः–

(१) काठ, दाउरा, गोल, खैरकच, खोटो, काठको तेल, बोक्रा, लाहा, पिपला, पिपली, वा

(२) रुख, पात, फल, फूल, मौवा, चिराइतो, कुटकी र सबै प्रकारका जङ्गली जडीबूटी, वनस्पति तथा तिनका विभिन्न भाग वा अङ्ग, वा

(३) चट्टान, माटो, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, वा

(४) पशुपन्छी, वन्यजन्तु र पशुपन्छी वा वन्यजन्तुको आखेटोपहार ।

(घ) "कार्ययोजना" भन्नाले वातावरणीय सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र बिक्री वितरण गर्न तयार गरिएको र यस

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

✱ यो ऐन मिति २०५१ साल चैत्र २० गते देखि प्रारम्भ हुने गरी तोकिएको (नेपाल राजपत्र मिति २०५१।१२।२०) ।

ऐन बमोजिम स्वीकृत वन सम्बन्धी कार्ययोजना सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "राष्ट्रिय वन" भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल अधिराज्य भित्रको वन सिमाना लगाइएको वा नलगाइएको सबै वन सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वनभित्र रहेका बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेतलाई जनाउँछ ।

(च) "सरकारद्वारा व्यवस्थित वन" भन्नाले परिच्छेद–३ बमोजिम श्री ५ को सरकारले व्यवस्थापन गर्ने राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(छ) "संरक्षित वन" भन्नाले विशेष वातावरणीय, वैज्ञानिक वा सांस्कृतिक महत्वको ठानी श्री ५ को सरकारले यो ऐन बमोजिम संरक्षित वनको रुपमा घोषित गरेको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ज) "सामुदायिक वन" भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न दफा २५ बमोजिम उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(झ) "कबुलियती वन" भन्नाले दफा ३१ मा उल्लेखित उद्देश्यहरुको लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था, वन पैदावारमा आधारित उद्योग वा समुदायलाई दफा ३२ बमोजिम कबुलियती वनको रुपमा प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ञ) "धार्मिक वन" भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न दफा ३५ बमोजिम कुनै धार्मिक

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ट) "निजी वन" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गामा लगाई हुर्काएको वा संरक्षण गरिएको वन सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "मन्त्रालय" भन्नाले श्री ५ को सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

(ड) "विभाग" भन्नाले श्री ५ को सरकारको वन विभाग सम्झनु पर्छ ।

(ढ) "जिल्ला वन अधिकृत" भन्नाले जिल्ला वन कार्यालयको प्रमुख सम्झनु पर्छ ।

(ण) "वन अधिकृत" भन्नाले विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरुमा खटिएका सबै तहका राजपत्राङ्कित प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्झनु पर्छ ।

(त) "वन सहायक" भन्नाले राजपत्रअनङ्कित प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्झनु पर्छ ।

(थ) "समिति" भन्नाले दफा ९ बमोजिम गठित समिति सम्झनु पर्छ ।

(द) "उपभोक्ता समूह" भन्नाले सामुदायिक वनको व्यवस्था तथा उपयोग गर्न दफा ४२ बमोजिम दर्ता भएको उपभोक्ता समूह सम्झनु पर्छ ।

(ध) "वन सम्बन्धी पट्टा" भन्नाले दफा ३२ अन्तर्गत प्रदान गरिएको पट्टा सम्झनु पर्छ ।

(न) "पट्टावाला" भन्नाले दफा ३२ बमोजिम वन सम्बन्धी पट्टा प्राप्त गर्ने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(प) "औजार" भन्नाले वन क्षेत्रमा आवाद वा खनजोत गर्न प्रयोग गरिने सबै किसिमका कृषि औजार तथा रुख

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

विरुवा ताछ्ने, काट्ने, खुकुरी, बञ्चरो, आरा तथा मेशीन समेत सम्झनु पर्छ ।

(फ) "बोझ वाहक" भन्नाले गाडा, ट्रक, लहरी, मोटर, ट्रेक्टर, नाउ, डुङ्गा वा वन पैदावार आदि ल्याउने यस्तै अन्य साधन वा जनावर सम्झनु पर्छ ।

(ब) "चौपाया" भन्नाले जुनसुकै जातको पाल्तु चारखुट्टे जनावर सम्झनु पर्छ ।

(भ) "टाँचा" भन्नाले काठ वा खडा रुखमा लगाइने छाप, चिन्ह वा निशाना सम्झनु पर्छ ।

(म) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरुमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद –२

राष्ट्रिय वनको सीमा निर्धारण र अन्य व्यवस्था

३. वन सिमाना: जिल्ला वन अधिकृतले यस परिच्छेदमा लेखिएका कुराहरुका अधीनमा रही सम्बन्धित जिल्लाको राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याई वन सिमाना चिन्ह लगाउन सक्नेछ ।

४. जग्गा प्राप्त गर्ने सूचना: (१) दफा ३ बमोजिम राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याउँदा सो वन वा त्यसको सिमानाको संरक्षणको निमित्त जिल्ला वन अधिकृतले सो वनभित्रको वा सो वनको सिमानासँग जोडिएको सार्वजनिक वा कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा र सो जग्गामा बनेको घर, छाप्रो समेत वनको सिमानाभित्र पारी छुट्याउन पर्ने भएमा सोको कारण र त्यस्ता जग्गा प्राप्त गर्ने कुराको सार्वजनिक सूचना सम्बन्धित व्यक्तिको घर दैलो र गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको कार्यालय, माल वा मालपोत

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

कार्यालयमा र सो जग्गा भएको स्थानमा सबैले देख्ने गरी टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा देहायका कुराहरु समेत खुलाउनु पर्नेछः–

(क) प्राप्त गरिने जग्गा वा घरको क्षेत्रफल र चार किल्ला तथा जग्गाको किसिम,

(ख) त्यस्तो जग्गामा हकदैया भएको वा भोगचलन गरिरहेका सरोकारवाला व्यक्तिहरुले यो सूचना टाँस भएको वा जानकारी पाएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक सत्तरी दिनभित्र जिल्ला वन अधिकृत समक्ष आफ्नो हकभोगको प्रमाण सहित क्षतिपूर्तिको माग दावी गरी दरखास्त दिन आउनु र सो म्यादभित्र दरखास्त दिन नआएमा पछि कुनै उजूर लाग्ने छैन भन्ने कुरा ।

५. <u>घर जग्गा प्राप्त गर्ने कुरामा उजूर गर्नेः</u> (१) दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम घर जग्गा प्राप्त गरिने कुराको सूचना टाँस भएकोमा सो सूचनामा चित्त नबुझ्ने सरोकारवाला व्यक्तिले सो सूचना टाँस भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक पैंतीस दिनभित्र समिति समक्ष उजूर दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको उजूरीमा आवश्यक जाँचबुझ गरी समितिले निर्णय गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समितिले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

६. <u>क्षतिपूर्ति रकमः</u> (१) यस परिच्छेद अन्तर्गत प्राप्त गरिने घर जग्गा बापत दिइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा समितिले देहायका कुराहरु बिचार गरी निर्धारण गर्नु पर्नेछः–

कानून तथा न्याय मन्त्रालय

(क) दफा ४ को उपदफा (१) अन्तर्गत सूचना जारी भएका मितिमा गाउँ बजारमा चलेका दरले सो घर जग्गाको मोल,

(ख) सो जग्गामा भएको खडा बाली र रुख समेत लिने भए सरोकारवाला व्यक्तिले व्यहोर्नु पर्ने नोक्सानी,

(ग) सरोकारवाला व्यक्तिलाई आफ्नो बसोबास वा सरोकारको ठाउँ छोडी अन्त जान कर लागेमा त्यसरी जाँदा व्यहोर्नु पर्ने मनासिब माफिकको खर्च ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएपछि जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो रकम लिन आउनु भनी सरोकारवालालाई सूचना दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र क्षतिपूर्तिको रकममा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले मन्त्रालय समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ । त्यस्तो पुनरावेदनमा मन्त्रालयबाट भएको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना पाएको वा उपदफा (३) बमोजिम निर्णय भएको मितिले पाँच वर्षभित्र उक्त क्षतिपूर्तिको रकम लिन नआएमा सो रकम सञ्चित कोषमा जम्मा हुनेछ ।

७. <u>क्षतिपूर्ति दिने:</u> दफा ६ को उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरिएको क्षतिपूर्तिको रकम जिल्ला वन अधिकृतले सरोकारवाला व्यक्तिलाई सरकारी कोषबाट दिनु पर्नेछ ।

८. <u>जग्गा कब्जामा लिने:</u> दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएको सूचना दिएपछि उक्त घर जग्गा जिल्ला वन अधिकृतले कब्जामा लिन सक्नेछ र सो मिति देखि उक्त घर जग्गा श्री ५ को सरकारको हुनेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

९. <u>समितिको गठनः</u> यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको एक समिति गठन हुनेछः–

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी –अध्यक्ष

(ख) जिल्ला विकास समितिले तोकेको सदस्य –सदस्य

(ग) सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष वा नगरपालिकाको प्रमुख –सदस्य

(घ) मालपोत अधिकृत –सदस्य

(ङ) जिल्ला सरकारी अधिवक्ता –सदस्य

(च) जिल्लास्थित मेन्टीनेन्स नापी शाखाका प्रमुख –सदस्य

(छ) जिल्ला वन अधिकृत वा निजले तोकिदिएको वन अधिकृत –सदस्य–सचिव

१०. <u>सरजमिन बुझ्नेः</u> जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक परेमा प्राप्त गरिने घर वा जग्गामा हकदैया पुग्ने व्यक्तिको अंशियार, ठेकदार, बन्धकी साहू वा सो जग्गा कमाउने व्यक्ति र सो जग्गाको पछिल्लो तीन वर्षको कूत, तिरो वा मुनाफा बारे सरजमिन बुझ्न सक्नेछ ।

११. <u>राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र निजी जग्गा पार्न र प्राप्त गर्नमा प्रतिबन्धः</u> यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै निजी घर वा जग्गा राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र पार्दा वा त्यस्तो घर वा जग्गा प्राप्त गर्दा देहायमा लेखिएको कुराहरुका अधीनमा रही गर्नु पर्नेछः–

(क) राष्ट्रिय वन बाहिर रीतपूर्वक दर्ता आवाद भैसकेको निजी जग्गा र त्यस्तो जग्गामा घर बनेको भए सो समेत राष्ट्रिय वन वा त्यसको सिमानाको संरक्षणका लागि प्राप्त गर्न अत्यावश्यक भएमा बाहेक प्राप्त गरिने

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

छैन र सो बमोजिम प्राप्त गर्दा कुनै एकै व्यक्तिको जग्गा मध्ये तराईमा भए दुई बिगाहा र उपत्यकामा र पहाडमा भए चार रोपनी भन्दा बढी जग्गा श्री ५ को सरकारको पूर्व स्वीकृति बेगर प्राप्त गरिने छैन र तराईमा पाँच बिगाहा र उपत्यका र पहाडमा दश रोपनी भन्दा बढी त्यस्तो जग्गा सो जग्गा धनीको मञ्जुरीले बाहेक कुनै अवस्थामा प्राप्त गर्न सकिने छैन ।

(ख) चारैतिर राष्ट्रिय वनले घेरिएको वा राष्ट्रिय वनभित्रको कुनै व्यक्तिको नाममा दर्ता भैराखेको घर जग्गा प्राप्त गरी राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र पारी छुट्याउन सकिनेछ ।

१२. <u>पूरै जग्गा प्राप्त गर्ने:</u> यस परिच्छेद बमोजिम जग्गाको केही भाग लिने कारबाही गर्दा सो जग्गाको धनीले पूरै घर जग्गा श्री ५ को सरकारबाट लिइयोस् भनी निवेदन गरेमा र उक्त स्थानमा निवेदकको केवल दुई बिगाहा वा सो भन्दा कम जग्गा रहेछ भने सो जग्गाको केही भागमात्र लिने गर्न हुँदैन । पूरै घर जग्गा यस परिच्छेद बमोजिम गरी लिनु पर्नेछ ।

१३. <u>जिल्ला वन अधिकृत र समितिलाई अदालतको अधिकार हुने:</u> यस परिच्छेद बमोजिम आफू समक्ष पेश हुन आएको कुनै कुराको निर्णय गर्नका लागि सरोकारवाला व्यक्तिहरु र निजहरुका साक्षीहरुलाई झिकाउने, बुझ्ने, म्याद तारेख दिने र निजहरुबाट लिखत गराउने समेत प्रचलित कानून बमोजिम अदालतले पाए सरहको अधिकार जिल्ला वन अधिकृत र समिति दुवैलाई हुनेछ ।

१४. <u>निजी जग्गाको लगत काट्ने:</u> (१) यस परिच्छेद बमोजिम कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा प्राप्त गरी राष्ट्रिय वनभित्र पारी छुट्याइएपछि त्यसरी प्राप्त गरिएको निजी जग्गाको क्षेत्रफल, साँध, किल्ला, मौजा

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

इत्यादि सबै विवरण खोली जिल्ला वन अधिकृतले स्थानीय माल वा मालपोत कार्यालयमा जनाउ दिनु पर्नेछ र सो बमोजिम मालपोत कार्यालयले पनि सो जग्गाको मालपोत वा करको लगत कट्टा गर्न कारबाही गरी त्यसको सूचना श्री ५ को सरकार, मालपोत विभागमा दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लगत कट्टा हुने जग्गाको धनीले सो जग्गा राष्ट्रिय वनभित्र पारी छुट्याएको मिति देखि सो जग्गाको मालपोत वा अरु कुनै किसिमको कर बुझाउनु पर्ने छैन ।

१५. <u>बल प्रयोग गर्न सक्नेः</u> जिल्ला वन अधिकृतले यस परिच्छेद बमोजिम कारबाही गर्दा वा घर वा जग्गा कब्जामा लिँदा कसैले बाधा विरोध गरेमा आवश्यक बल प्रयोग गरी कारबाही गर्न र घर जग्गा कब्जामा लिन सक्नेछ ।

१६. <u>जग्गा दर्ता गर्न नहुनेः</u> (१) राष्ट्रिय वनभित्रको जग्गा कसैले पनि दर्ता गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको जग्गा दर्ता गराइएको भए तापनि सो दर्ताको नाताले त्यस्तो जग्गा दावी गर्न पाइने छैन र त्यस्तो दर्ता स्वतः बदर हुनेछ ।

(३) यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि कसैले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग श्री ५ को सरकारको स्वीकृति बेगर गैरकानूनी रुपले दर्ता गराएको रहेछ भने त्यस्तो दर्ता पनि यो ऐन प्रारम्भ भएपछि स्वतः बदर हुनेछ र त्यस्तो दर्ताको लगत कट्टा गरिनेछ ।

१७. <u>राष्ट्रिय वनमा कुनै व्यक्तिलाई हक प्राप्त नहुनेः</u> श्री ५ को सरकार वा श्री ५ को सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट पट्टा वा पूर्जि गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक वा सहुलियत प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्तिलाई राष्ट्रिय वनमा कुनै किसिमको हक वा सहुलियत प्राप्त हुने छैन ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

१८. <u>राष्ट्रिय वनमा हक बेचबिखन गर्न नहुने:</u> श्री ५ को सरकारको आदेश बमोजिम बाहेक कुनै व्यक्तिले राष्ट्रिय वनमा आफूले पाएको हक वा सहुलियत अरु कसैलाई बिक्री बन्धक, दान दातव्य वा सट्टा गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक छाडी दिनु हुँदैन ।

१९. <u>राष्ट्रिय वनमा बाटो, खोला बन्द गर्ने अधिकार:</u> श्री ५ को सरकारले वा श्री ५ को सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले वनको विकास र संरक्षणको निमित्त राष्ट्रिय वनभित्र पर्ने जोसुकैको निजी वा सार्वजनिक बाटो वा खोला बन्द गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी बन्द गर्नु अगावै त्यसको सट्टा यथासम्भव त्यत्तिकै सुविधाजनक अर्को बाटो वा खोला उपलब्ध गराई दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद–३

<u>सरकारद्वारा व्यवस्थित वन सम्बन्धी व्यवस्था</u>

२०. <u>कार्य योजना:</u> (१) सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको व्यवस्थापनको लागि विभागले तोकिए बमोजिम कार्य योजना तयार गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश भएको कार्य योजनामा कुनै हेरफेर गर्न आवश्यक देखेमा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्य योजना विभागमा फिर्ता पठाउन सक्नेछ र आवश्यक हेरफेर सहित विभागबाट प्राप्त हुन आएपछि सो कार्य योजना मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजना जिल्ला वन अधिकृतले आ–आफ्नो जिल्लामा लागू गर्नेछ ।

२१. <u>सरकारद्वारा व्यवस्थित वनमा अन्य कार्य गर्नमा प्रतिबन्ध:</u> कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेका कार्य तथा वन विकास कार्य बाहेक

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

सरकारद्वारा व्यवस्थित वनमा अन्य कुनै पनि कार्य गर्न पाइने छैन ।

२२. <u>सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको वन पैदावारको स्वामित्व र बिक्री वितरण:</u> (१) सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको वन पैदावारमा श्री ५ को सरकारको स्वामित्व रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको वन पैदावार उपयोग गर्न, हटाउन वा बिक्री वितरण गर्न, निकासी गर्न वा ओसारपसार गर्न तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम इजाजत दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम इजाजत दिइने वन पैदावारको मूल्य वा दस्तुर तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–४

<u>संरक्षित वन सम्बन्धी व्यवस्था</u>

२३. <u>संरक्षित वन:</u> (१) श्री ५ को सरकारलाई राष्ट्रिय वनको कुनै भाग विशेष वातावरणीय, वैज्ञानिक वा सांस्कृतिक महत्वको वा अन्य विशेष महत्व भएको लागेमा त्यस्तो राष्ट्रिय वनको भागलाई संरक्षित वनको रुपमा घोषित गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम श्री ५ को सरकारले राष्ट्रिय वनको कुनै भागलाई संरक्षित वनको रुपमा घोषित गरेपछि त्यसको सूचना नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गर्नु पर्नेछ ।

२४. <u>संरक्षित वनभित्र वन व्यवस्थापन योजना:</u> (१) संरक्षित वनमा गरिने वन सम्बन्धी कार्यहरुको व्यवस्थापनको लागि विभागले तोकिए बमोजिम कार्य योजना तयार गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश भएको कार्य योजनामा कुनै हेरफेर गर्न आवश्यक देखेमा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्य योजना विभागमा फिर्ता पठाउन सक्नेछ र आवश्यक हेरफेर सहित

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

विभागबाट प्राप्त हुन आएपछि सो कार्य योजना मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजना जिल्ला वन अधिकृतले लागू गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजनालाई कार्यान्वयन गर्नको लागि तोकिए बमोजिमको अनुमतिपत्र दिन र उक्त कार्य योजनालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने जुनसुकै किसिमका सूचनाहरु जारी गर्ने अधिकार जिल्ला वन अधिकृतलाई हुनेछ ।

परिच्छेद–५

सामुदायिक वन सम्बन्धी व्यवस्था

२५. सामुदायिक वन सुम्पनेः (१) उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम वनको विकास, संरक्षण, उपयोग, व्यवस्थापन गर्न तथा स्वतन्त्र रुपले वन पैदावारको मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न पाउने गरी जिल्ला वन अधिकृतले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग तोकिए बमोजिम सामुदायिक वनको रुपमा उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन सक्नेछ । त्यसरी सामुदायिक वन सुम्पदा जिल्ला वन अधिकृतले सामुदायिक वन हस्तान्तरणको प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि जिल्ला वन अधिकृतले उपभोक्ताहरुलाई परिचालन गरी तोकिए बमोजिम उपभोक्ता समूह गठन गर्न र कार्ययोजना तयार गर्न आवश्यक प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

२६. कार्ययोजनामा संशोधनः (१) उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजनामा आवश्यकता अनुसार समयानुकूल संशोधन गर्न सक्नेछ र त्यस्तो संशोधनको जानकारी जिल्ला वन अधिकृतलाई दिनु पर्नेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोक्ता समूहले कार्ययोजनामा गरेको संशोधनले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो संशोधनको जानकारी प्राप्त भएको तीस दिनभित्र उपभोक्ता समूहलाई सो संशोधन लागू नगर्न निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु उपभोक्ता समूहको कर्तव्य हुनेछ ।

२७. सामुदायिक वन फिर्ता लिन सकिने: (१) दफा २५ बमोजिम सुम्पिएको सामुदायिक वनमा उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने शर्तहरु पालन नगरेमा जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम त्यस्तो उपभोक्ता समूहको दर्ता खारेज गर्न र त्यस्तो सामुदायिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी उपभोक्ता समूहको दर्ता खारेज गरी सामुदायिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने उपभोक्ता समूहले तोकिए बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजूर गर्न सक्नेछ । त्यस्तो उजूरीमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

२८. सामुदायिक वन पुनः सुम्पन सकिने: दफा २७ को उपदफा (१) बमोजिम फिर्ता लिएको सामुदायिक वन सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम तत्सम्बन्धी निर्णय बदर भएमा जिल्ला वन अधिकृतले साविककै उपभोक्ता समूहलाई पुनः सुम्पनु पर्नेछ । त्यस्तो निर्णय सदर भएमा जिल्ला वन अधिकृतले दफा २५

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी उपभोक्ता समूह पुनर्गठन गरी सो सामुदायिक वन सुम्पनु पर्नेछ ।

२९. कार्ययोजना विपरीत काम गर्नेलाई हुने सजायः सामुदायिक वनमा कुनै उपभोक्ताले कार्ययोजना विपरीत हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले उपयुक्त सजाय गर्न सक्नेछ र कुनै हानि नोक्सानी भएकोमा बिगो समेत असुल उपर गर्न सक्नेछ ।

३०. सामुदायिक वनलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेः यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सामुदायिक वनको रुपमा उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन उपयुक्त हुने राष्ट्रिय वनको कुनै पनि भागलाई कबुलियती वनको रुपमा दिइने छैन ।

परिच्छेद – ६

कबुलियती वन सम्बन्धी व्यवस्था

३१. कबुलियती वन प्रदान गर्नेः श्री ५ को सरकारले देहायका उद्देश्यहरुको लागि राष्ट्रिय वनको कुनै भाग कबुलियती वनको रुपमा प्रदान गर्न सक्नेछः–

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरुलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,

(ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्री वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,

(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,

(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,

(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

३२. <u>कबुलियती वनको पट्टाः</u> (१) दफा ३१ मा उल्लेखित उद्देश्यहरुको लागि कबुलियती वन लिन चाहने प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सङ्गठित संस्था, उद्योग वा समुदायले कबुलियती वनको रुपमा लिन चाहेको वनको क्षेत्रफल र चार किल्ला, उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि गरिने कार्यहरुको योजनाबद्ध कार्यक्रम तथा तोकिएको अन्य विवरणहरु र आर्थिक सम्भाव्यता प्रतिवेदन सहित क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन पर्न आएमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले आवश्यक जाँचबुझ गरी निवेदकले माग गरे बमोजिम वा त्यसमा घटबढ गरी कबुलियती वन प्रदान गर्न उपयुक्त देखिएमा आफ्नो सिफारिस सहित स्वीकृतिको लागि विभाग मार्फत मन्त्रालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ । त्यसरी लेखी पठाउँदा निवेदकको मागमा थपघट गरिएको भए निवेदकको सहमति लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृतिको लागि लेखी आएपछि मन्त्रालयले तत्सम्बन्धी पत्र प्राप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र स्वीकृति दिने नदिने कुराको निर्णय गर्नेछ र त्यसको जानकारी विभाग मार्फत क्षेत्रीय वन निर्देशकलाई दिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम जानकारी प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले स्वीकृति दिने निर्णय गरेकोमा त्यस्तो जानकारी प्राप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र क्षेत्रीय वन निर्देशकले तोकिए बमोजिम वन सम्बन्धी पट्टा तयार गरी तोकिएको दस्तुर लिई निवेदकलाई सो पट्टा सहित कबुलियती वन प्रदान गर्नु पर्नेछ र मन्त्रालयले स्वीकृति नदिने निर्णय गरेकोमा त्यस्तो जानकारी प्राप्त भएको मितिले तीन दिनभित्र त्यसको जनाउ निवेदकलाई दिनु पर्नेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

३३. कबुलियती वन फिर्ता लिन सकिनेः (१) दफा ३२ बमोजिम प्रदान गरिएको कबुलियती वनमा पट्टावालाले वन सम्बन्धी पट्टा बमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने कुराहरु पालन नगरेमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले तोकिए बमोजिम वन सम्बन्धी पट्टा खारेज गरी त्यस्तो कबुलियती वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी वन सम्बन्धी पट्टा खारेज गरी कबुलियती वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि सम्बन्धित पट्टावालालाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पट्टावालाले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

३४. कबुलियती वनमा बाटो, खोला बन्द गर्न सकिनेः कुनै कबुलियती वनभित्रको जो सुकैको निजी वा सार्वजनिक बाटो वा खोला बन्द गर्नु परेमा सम्बन्धित पट्टावालाले त्यसरी बन्द गर्नु अगावै त्यसको सट्टा यथासम्भव त्यत्तिकै सुविधाजनक बाटो वा खोला उपलब्ध गराई दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद–७

धार्मिक वन सम्बन्धी व्यवस्था

३५. धार्मिक वनः (१) कुनै धार्मिक स्थल वा त्यसको वरिपरीको राष्ट्रिय वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न चाहने कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले त्यस्तो वनको क्षेत्रफल, चार किल्ला, त्यस्तो वनमा गरिने कार्यहरु तथा तोकिए बमोजिमका अन्य विवरणहरु खुलाई जिल्ला वन अधिकृत समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन पर्न आएमा जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक जाँचबुझ गरी निवेदकले माग गरे बमोजिम वा त्यसमा घटबढ गरी धार्मिक वनको रुपमा त्यस्तो धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पन सक्नेछ । त्यसरी वन सुम्पदा परम्परागत उपभोक्ताहरुको हक हितमा असर नपर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

३६. <u>धार्मिक वनमा वन सम्बन्धी कार्यको सञ्चालनः</u> धार्मिक वनमा रहेका वन पैदावार सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले व्यापारिक प्रयोजन बाहेकका अन्य धार्मिक कार्यमा उपयोग गर्न सक्नेछ ।

तर वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने गरी वा सार्वजनिक रुपमा हानि नोक्सानी हुने गरी वा जलाधार क्षेत्रमा भू–क्षय हुन सक्ने गरी रुख कटान गर्न पाइने छैन ।

३७. <u>धार्मिक वन फिर्ता लिन सकिनेः</u> (१) दफा ३५ बमोजिम सुम्पिएको धार्मिक वनमा सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले दफा ३६ विपरीतको कार्य गरेमा वा धार्मिक वनमा गर्नु पर्ने कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने कुराहरु पालन नगरेमा जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो धार्मिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर धार्मिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले तोकिए बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजूर गर्न सक्नेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

त्यस्तो उजूरीमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

परिच्छेद–८
निजी वन सम्बन्धी व्यवस्था

३८. निजी वन सम्बन्धी व्यवस्थाः निजी वनको धनीले आफ्नो इच्छा अनुसार निजी वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न तथा वन पैदावारको उपयोग गर्न वा मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

३९. निजी वनको प्रमाणपत्रः (१) निजी वन दर्ता गराउन चाहने कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी वन दर्ता गराई पाउँ भनी जिल्ला वन कार्यालयमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पर्न आएको निवेदनमा आवश्यक लगत खडा गरी जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रमाणपत्र प्राप्त गरेका निजी वन धनीलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग जिल्ला वन कार्यालयले उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४०. नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहनेः (१) बसोबास वा पुनर्वास गरिएका जग्गाहरुमा त्यस्तो जग्गा प्रदान गर्दाको बखत देखि नै रहेका रुखहरु नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहनेछन् । उक्त रुखहरु नेपाल सरकारले यथासम्भव चाँडो हटाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेखित रुखहरु विना इजाजत हटाउने व्यक्तिलाई राष्ट्रिय वनमा कसूर गरे सरह सजाय हुनेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

परिच्छेद–९

उपभोक्ता समूहको गठन सम्बन्धी व्यवस्था

४१. उपभोक्ता समूहको गठनः सामुहिक हितका लागि कुनै वनको विकास र संरक्षण गर्न तथा वन पैदावारको उपयोग गर्न चाहने त्यस्तो वनको सम्बन्धित उपभोक्ताहरुले तोकिए बमोजिम उपभोक्ता समूह गठन गर्न सक्नेछन् ।

४२. उपभोक्ता समूहको दर्ताः (१) दफा ४१ बमोजिम गठन गरिएको उपभोक्ता समूहलाई दर्ता गराउन उपभोक्ता समूहको विधान सहित जिल्ला वन अधिकृत समक्ष तोकिए बमोजिमको ढाँचामा दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दरखास्त पर्न आएमा जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक जाँचबुझ गरी त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई तोकिए बमोजिम दर्ता गरी तोकिएको ढाँचामा दर्ताको प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ ।

(३) वन ऐन, २०१८ अन्तर्गत कार्ययोजना बमोजिम सामुदायिक वनको व्यवस्थापन गरिरहेका उपभोक्ता समूहले पनि यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्षभित्र दर्ताको लागि उपदफा (१) बमोजिम दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) को प्रयोजनको लागि जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४३. उपभोक्ता समूह सङ्गठित संस्था हुनेः (१) दफा ४१ बमोजिम गठित उपभोक्ता समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित र सङ्गठित संस्था हुनेछ ।

(२) उपभोक्ता समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै छाप हुनेछ ।

(३) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेच बिखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(४) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस उजूर गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजूर लाग्न सक्नेछ ।

४४. प्रतिवेदन दिनु पर्नेः (१) उपभोक्ता समूहले प्रत्येक वर्ष आर्थिक वर्ष समाप्त भएको एक महिनाभित्र तोकिए बमोजिम आर्थिक विवरण तथा सामुदायिक वनको स्थिति समेत खुलाई आफ्नो कृयाकलापको वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला वन कार्यालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदनको आधारमा जिल्ला वन कार्यालयले सम्बन्धित उपभोक्ता समूहलाई आवश्यक सुझाव दिन सक्नेछ ।

४५. उपभोक्ता समूहको कोषः (१) उपभोक्ता समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै कोष हुनेछ ।

(२) कोषमा देहायका रकमहरु जम्मा गरिनेछः–

(क) श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ख) कुनै व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दान दातव्यको रकम,

(ग) वन पैदावारको बिक्री वितरणबाट प्राप्त रकम,

(घ) जरिबानाबाट प्राप्त रकम,

(ङ) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपभोक्ता समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिनेछ ।

(४) उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वनको विकासको निमित्त खर्च गरी कोषमा बाँकी रहेको रकम अन्य सार्वजनिक हितको कार्यमा खर्च गर्न सक्नेछ ।

(५) कोषको सञ्चालन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–१०

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठ सम्बन्धी व्यवस्था

४६. हकको प्रमाण नपुग भएसम्म काठ श्री ५ को सरकारको ठहर्नेः (१) बगाई ल्याएको, किनारा लागेको, अड्केको, डुबेको सबै काठ टाँचा निशानाहरु लागेको वा टाँचा निशाना खुर्केको, बदलेको वा उडेको वा कुनै तरहबाट मेटिएको काठ र टाँचा निशाना नलागेको काठहरु कसैले आफ्नो हकको प्रमाण नपुऱ्याएसम्म श्री ५ को सरकारको सम्पत्ति ठहरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका काठहरु वन अधिकृतले वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठको निमित्त तोकिदिएको कुनै डिपोमा जम्मा गर्न सकिनेछ ।

(३) श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै जात वा किसिमका काठलाई उपदफा (१) र (२) मा लेखिएका कुराहरु लागू नहुने गर्न सक्नेछ ।

४७. वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठको सूचनाः दफा ४६ को उपदफा (२) बमोजिम वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठ जम्मा भएपछि त्यस्तो काठको पूरा विवरण र लगत सहितको सूचना सम्बन्धित जिल्ला वन अधिकृतले सम्बन्धित वन कार्यालयमा टाँस गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो काठमा हकदावी गर्नेले पन्ध्र दिनभित्र आफ्नो हकदावीको सबुत प्रमाण सहितको दरखास्त उक्त वन कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

४८. हकदावी उपर कारबाहीः (१) दफा ४७ बमोजिम कसैको दरखास्त पर्न आएमा सम्बन्धित वन अधिकृतले आवश्यक तहकिकात गरी गराई दरखास्तवालाको हक दावी भए नभएको कुराको निर्णय गरी त्यसको सूचना दरखास्तवालालाई दिनु पर्नेछ र कसैको हकदावी भएको ठहरेमा त्यस्तो काठ डिपोमा ल्याउन र जम्मा गर्न लागेको खर्च निजबाट उपर गरी काठ निजलाई सुम्पिदिनेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन अधिकृतले हक दावी नभएको भनी गरेको निर्णयमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सम्बन्धित क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजूर गर्न सक्नेछ ।

(३) कुनै काठमा कसैको हक दावी अस्वीकार गरेको वा त्यस्तो काठ रोकेको वा हराएबाट हुन गएको नोक्सानीको हरजाना श्री ५ को सरकार वा वन अधिकृतबाट दावी गर्न पाइने छैन ।

(४) कसैको हकदावी नपुगेका बेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठहरु जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद–११
अपराध र दण्ड सजाय

४९. राष्ट्रिय वनमा मनाही भएका कार्यहरुः कसैले पनि यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक राष्ट्रिय वनमा देहायका काम कारबाही गर्न वा गराउन र सो गर्ने गराउने उद्योग समेत गर्न हुँदैन । त्यस्तो कुनै काम कारबाही गरेमा कसूर गरेको मानिनेछः–

(क) वन क्षेत्रको जग्गा फाँड्न, जोत्न, खन्न वा आवाद गर्न वा त्यस्तो जग्गामा घर छाप्रो बनाउन ।

(ख) आगो लगाउन वा आगलागी हुन जाने कुनै कार्य गर्न ।

(ग) चौपायालाई तोकिएको वन क्षेत्रभित्र पसाउन वा चराउन ।

(घ) वन क्षेत्रबाट वन पैदावार हटाउन, ओसार पसार गर्न वा बिक्री वितरण गर्न ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(ङ) रुख वा विरुवा काट्न, हाँगा बिंगा छिमल्न, खोटो वा बोक्रा झिक्न वा कुनै पनि प्रकारले नोक्सानी गर्न ।

(च) इजाजत प्राप्त गरी रुख काट्दा, ढाल्दा, घिसार्दा वा वन क्षेत्र बाहिर लैजाँदा लापरबाहीसँग अन्य कुनै वन पैदावार नोक्सान गर्न ।

(छ) ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा वा माटो झिक्न, गोल वा चून पोल्न वा यी वस्तुहरुबाट अरु तयारी माल बनाउन वा यी वस्तुहरु सङ्कलन गर्न ।

(ज) वन पैदावार लिन पूर्जी पाएकोमा पूर्जी शर्त उल्लङ्घन गरी वन पैदावार नोक्सानी गर्न ।

(झ) विदेश निकासी गर्न प्रतिबन्ध लागेको वन पैदावार विदेश निकासी गर्न ।

(ञ) वन सिमाना चिन्ह उखेल्न, सार्न, फेर्न, मेट्न वा बिगार्न ।

(ट) नर्सरीमा रहेको वा वृक्षारोपण गरिएको बिरुवा काट्न, भाँच्न, उखेल्न वा अरु कुनै प्रकारले नोक्सान गर्न ।

(ठ) नर्सरी वा वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रका खम्बा, तारको बार वा त्यस्ता अरु सम्पत्ति बिगार्न वा चोरी गर्न ।

(ड) टाँचा वा निसाना कीर्ते गर्न वा काठ वा खडा रुखमा लगाइएका सरकारी टाँचा, निसाना फेर्न, बिगार्न वा मेट्न ।

(ढ) शिकार खेल्न ।

(ण) यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमको बर्खिलाप अन्य कुनै कसूर गर्न ।

५०. <u>दण्ड सजायः</u> (१) देहायको कसूर गर्ने व्यक्तिलाई देहाय बमोजिम सजाय हुनेछः–

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(क) दफा ४९ को खण्ड (क) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई त्यस्तो जग्गा राष्ट्रिय वनमा समावेश गरी दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ र सो जग्गामा बनाएको घर वा छाप्रो समेत जफत हुनेछ । त्यस्तो कसूर गर्दा वन पैदावार हटाएको वा नोक्सानी गरेको भए निजलाई सो बापत हुने सजाय समेत हुनेछ ।

(ख) दफा ४९ को खण्ड (ख) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो असुल गरी दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(ग) दफा ४९ को खण्ड (ग) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई प्रत्येक चौपायाको देहायका दरले जरिबाना हुनेछः–

(१) भेडा, बाख्रा जातको भए पाँच रुपैयाँ देखि पचास रुपैयाँसम्म ।

(२) हात्ती जातको भए पाँच सय रुपैयाँ देखि एक हजार रुपैयाँसम्म ।

(३) अन्य चौपाया भए दश रुपैयाँ देखि एकसय रुपैयाँसम्म ।

(घ) दफा ४९ को खण्ड (घ), (ङ), (च), (छ) वा (ज) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरसँग सम्बन्धित वन पैदावार जफत गरी देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछः–

(१) एकसय रुपैयाँसम्मको बिगो भए एक सय रुपैयाँसम्म जरिबाना ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(२) एकसय रुपैयाँ देखि माथि एक हजार रुपैयाँसम्मको बिगो भए बिगो बमोजिम जरिबाना ।

(३) एक हजार रुपैयाँ देखि माथि पाँच हजार रुपैयाँसम्मको बिगो भए बिगो बमोजिम जरिबाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै ।

(४) पाँच हजार रुपैयाँ भन्दा बढीको बिगो भए बिगोको दोब्बर जरिबाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै ।

(ङ) दफा ४९ को खण्ड (झ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरसँग सम्बन्धित वन पैदावार जफत गरी बिगो बमोजिम जरिबाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै ।

(च) दफा ४९ को खण्ड (ञ) वा (ड) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई पाँचसय रुपैयाँदेखि दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै ।

(छ) दफा ४९ को खण्ड (ट) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरको मात्रा हेरी प्रति विरुवाको एक सय रुपैयाँसम्म जरिबाना हुनेछ र सोही कसूर पुनः गर्नेलाई कसूरको मात्रा अनुसार उक्त सजायमा एक हजार रुपैयाँसम्म थप जरिबाना समेत हुनेछ ।

(ज) दफा ४९ को खण्ड (ठ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो असुल गरी पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(झ) दफा ४९ को खण्ड (ढ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए अनुसार सजाय हुनेछ ।

(ञ) दफा ४९ को खण्ड (ण) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो भए बिगो असुल गरी एक हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना हुनेछ ।

(२) दफा १६ को उपदफा (१) अन्तर्गत कसूर गर्ने व्यक्ति वा सरकारी कर्मचारीलाई दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा दुई वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

५१. हैरानी गर्ने नियतले कब्जा वा गिरफ्तार गर्नेलाई सजायः (१) मनासिब माफिकको कारण नभई वन सम्बन्धी कार्य गर्ने कुनै कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले रीस ईविले वा हैरानी गर्ने नियतले माल वस्तु कब्जा गरेमा वा कसैलाई गिरफ्तार गरेमा त्यस्ता कर्मचारीलाई एक हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएका कर्मचारीको नियत त्यस्तो थियो भन्ने कुरा प्रमाणित गर्ने भार उजूरवाला माथि रहनेछ ।

५२. कर्तव्य पालन गर्दा बाधा अड्चन पुऱ्याएमा: यस ऐन बमोजिम सरकारी कर्मचारीले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालन गर्दा कसैले बाधा अड्चन पुऱ्याएमा निजलाई एक हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

५३. कसूरदारलाई उम्काउनेलाई सजायः यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई उम्काउने व्यक्तिलाई कसूरदारलाई हुने सरहको सजाय हुनेछ ।

५४. दुरुत्साहन दिनेलाई सजायः यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गर्न दुरुत्साहन दिने वा मिलोमतो गर्ने व्यक्तिलाई कसूरदारलाई हुने सरहको सजाय हुनेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

परिच्छेद–१२

कसूरको जाँचबुझ र कार्यविधि

५५. कसूर रोक्न आवश्यक कारबाही गर्नेः कसैले यो ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गर्न लागेको छ भन्ने शङ्का लागेमा वा कसूर गर्दैको अवस्थामा फेला पारेमा वन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले सो अपराध हुन नपाउने प्रबन्ध गर्नु पर्नेछ र सो कामको लागि चाहिदो बल प्रयोग गरी आवश्यक कारबाही गर्न सक्नेछ ।

५६. विशेष अधिकारः (१) यस ऐन अन्तर्गतको वन सम्बन्धी कसूरमा संलग्न कसूरदार वन क्षेत्रभित्र वा बाहिर पक्रन लाग्दा पक्रन नदिने वा पक्रिसकेपछि पनि निजलाई छुटाई लैजान कसैले हुलहुज्जत गरी कसूरदारलाई भगाई लैजाने अवस्था परी पक्रनेकै ज्यान जोखिम हुने परिस्थिति भई हतियार नचलाई नहुने अवस्था पर्न आएमा वन सुरक्षाको लागि खटिएका कर्मचारीले घुँडा मुनी लाग्ने गरी गोली चलाउन सक्नेछ ।

(२) राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गा कसैले आवाद गरेको वा त्यस्तो जग्गामा घर, छाप्रो बनाइसकेको भए पनि जिल्ला वन अधिकृत वा निजले तोकेको वन अधिकृत वा वन सहायकले सो आवादी हटाउन वा घर, छाप्रो भत्काउन सक्नेछ र बाली समेत जफत गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐनले हुने अरु सजायमा सो उपदफामा लेखिएको कुराले कुनै असर पार्ने छैन ।

कानून तथा न्याय, संसदीय मामिला मन्त्रालय

५७. खानतलासीको अधिकारः (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर भएको छ भन्ने मनासिब माफिकको कारण भएमा कम्तीमा वन सहायक दर्जासम्मको कर्मचारी वा सहायक प्रहरी निरीक्षक दर्जाको कर्मचारीले कुनै स्थानको खानतलासी लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खानतलासी लिने व्यक्तिले खानतलासी लिनु पर्ने कारण खोली खानतलासी लिने स्थानको धनी वा तत्काल सो स्थान प्रयोग गरिरहेको व्यक्तिलाई सो स्थानमा प्रवेश गर्नु भन्दा अगावै सूचना दिएर मात्र खानतलासी लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम खानतलासी लिँदा कम्तीमा दुईजना साक्षी राखी ती साक्षीहरुको रोहबरमा खानतलासी लिनु पर्नेछ ।

(४) मानिस बसोबास गरेको घरमा खानतलासी लिनु परेमा सो घरमा स्वास्नी मानिस भए हट्न सूचना र मौका दिनु पर्छ ।

(५) यस दफामा लेखिएको कुनै कुराले खानतलासी लिने कर्मचारीलाई सूर्यास्त देखि सूर्योदय नभएसम्म मानिस बसोबास गरेको घरमा प्रवेश गर्न पाउने अधिकार हुने छैन ।

स्पष्टीकरणः यो दफाको प्रयोजनको लागि "स्थान" भन्नाले पाल, डुङ्गा तथा विभिन्न किसिमका सवारीका साधनलाई समेत जनाउँछ ।

५८. वन पैदावार र तत्सम्बन्धी माल वस्तु कब्जा गर्न सक्नेः (१) कुनै वन पैदावारको सम्बन्धमा यो ऐन उल्लङ्घन भएको छ भन्ने भरपर्दो कारण देखिएमा त्यस्तो वन पैदावार र कसूरसँग सम्बन्धित हतियार, डुङ्गा, सवारी तथा चौपायालाई वन सम्बन्धी कार्य गर्ने कुनै कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले कब्जा गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गर्ने कर्मचारीले सो कब्जा गरिएको मालको विवरण खोली कसूरसँग सम्बन्धित व्यक्तिलाई सोको भरपाई दिई त्यस्तो मालमा खास चिन्ह लगाई

कानून किताब व्यवस्था समिति

नाप जाँच गरी सकभर चाँडो इलाका वन कार्यालय वा जिल्ला वन कार्यालयमा प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गरिएको वन पैदावार बाहेकको औजार, हतियार, डुङ्गा, सवारी, चौपाया इत्यादि तोकिएको दिन र स्थानमा दाखिला गर्ने शर्तमा मालधनी वा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको सदस्य वा स्थानीय भलाद्मीलाई जमानीको कागज गराई कम्तीमा राजपत्र अनङ्कित द्वितीय श्रेणीको वन सहायक दर्जासम्मको कर्मचारीले त्यस्तो माल वस्तु छाडी दिन सक्नेछ ।

५९. <u>विना वारेन्ट गिरफ्तार गर्ने अधिकारः</u> (१) कुनै व्यक्तिले यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गरेको वा गर्न लागेको छ र निजलाई गिरफ्तार नगरेमा निज भागी जाने सम्भावना छ भन्ने लागेमा वन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले निजलाई विना वारेन्ट गिरफ्तार गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गिरफ्तार गरिएको व्यक्तिलाई सो गिरफ्तार गर्ने कर्मचारीले बाटोको म्याद बाहेक चौबीस घण्टाभित्र मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउनु पर्नेछ ।

६०. <u>मुद्दाको तहकिकात र दायरीः</u> (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात कम्तीमा राजपत्रअनंकित द्वितीय श्रेणीको वन सहायक दर्जाको कर्मचारीले गर्नेछ र मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष सम्बन्धित वन कार्यालयको नामबाट मुद्दा दायर गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दा दायर गर्दा सरकारी वकीलको राय सल्लाह लिनु पर्नेछ ।

६१. <u>श्री ५ को सरकार वादी हुनेः</u> यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा श्री ५ को सरकार वादी हुनेछ ।

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

६२. <u>कब्जा गरिएको वन पैदावार, औजार, हतियार, डुङ्गा, सवारी तथा चौपायाको माल धनी पत्ता नलागेमा गर्नेः</u> यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरसित सम्बन्धित माल वस्तुको धनी पत्ता नलागेमा तहकिकात गर्ने कर्मचारीले कब्जा गरिएको माल वस्तुको हकदार कुनै भए हकदावी गर्न आउनु भनी सबैले देख्ने ठाउँमा सात दिनको म्याद दिई सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ । उक्त माल वस्तु उपर हकदावी परे निर्णयको लागि मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ । उक्त माल वस्तु उपर हकदावी नपरे वा मुद्दा हेर्ने अधिकारीबाट हकदावी पुग्ने नठहरी फैसला भएमा त्यस्तो माल वस्तु श्री ५ को सरकारको हुनेछ ।

६३. <u>सडी गली जाने माल वस्तु र चौपाया लिलाम गर्न सकिनेः</u> यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कसूरको सम्बन्धमा कब्जा गरिएका सडी गली जाने माल वस्तु वा संरक्षण प्रदान गर्न नसकिने अवस्थाका माल वस्तु र चौपायालाई नजिकको वन कार्यालय वा सुरक्षित स्थानमा ल्याई जिल्ला वन अधिकृतले लिलाम बिक्री गर्न सक्नेछ । त्यसरी लिलाम बिक्रीबाट आएको रकम पछि ठहरे बमोजिम गर्ने गरी धरौटीमा आम्दानी बाँधिनेछ ।

६४. <u>पूर्पक्ष सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> (१) यस ऐन बमोजिम गिरफ्तार गरिएको व्यक्तिलाई एक वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय हुन सक्ने वन सम्बन्धी मुद्दाको अभियोगमा तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट कसूरदार देखिएमा वा त्यस्तो प्रमाणबाट कसूरदार देखिने मनासिब माफिकको आधार देखिएमा त्यस्तो अभियुक्तलाई पूर्पक्षको लागि थुनामा राखी कारबाही गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिए देखि बाहेकका अरु कसूरदारलाई निजलाई हुन सक्ने कैद वा जरिबानाको उपल्लो हदसम्मको नगद धरौट वा जेथा जमानी दिए तारिखमा र दिन नसकेमा थुनामा राखी मुद्दाको पूर्पक्ष गर्नु पर्छ ।

कानून तथा न्याय मन्त्रालय

तर पटके कसूरदारलाई धरौटीमा छाड्न पाइने छैन ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम अभियुक्तलाई थुनामा राखी कारबाही गर्दा थुनामा रहेका दिनहरुलाई कैदमा गणना गरी कसूरदारलाई हुनसक्ने सजायको हदभन्दा बढी दिन थुनामा राख्न पाइने छैन ।

६५. मुद्दा हेर्ने अधिकारीः (१) यस ऐन अन्तर्गत दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुने मुद्दा जिल्ला वन अधिकृतले कारबाही र किनारा गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्दा विशेष अदालत ऐन, २०३१ बमोजिमको कार्यविधि र अधिकारको प्रयोग गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

६६. बरामद भएको माल वस्तु जफत हुनेः यो ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गरेको ठहरिएमा कसूरमा बरामद भएका सबै बोझबाहक, औजार, चौपाया र अन्य साधनहरु जफत हुने छन् ।

तर बिगो दश हजार रुपैयाँ भन्दा कम्ती मोल पर्ने वन पैदावार लादी ल्याउने ट्रेक्टर, ट्रक, लहरी, मोटर र अन्य सवारी साधनको हकमा त्यस्तो सवारी साधन जफत नगरी उक्त कार्य गर्नेलाई अन्य दफाले हुने सजायमा दश हजार रुपैयाँसम्म थप सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद–१३
विविध

कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

६७. श्री ५ को सरकारको भू–स्वामित्व रहने: यस ऐन बमोजिमको सामुदायिक वन, कबुलियती वन तथा धार्मिक वन क्षेत्रहरुमा श्री ५ को सरकारको भू–स्वामित्व रहनेछ ।

६८. वन प्रयोग गर्न सक्ने: (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजना सञ्चालन गर्न वनको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै पनि विकल्प नभएमा र त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने भएमा त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्नको निमित्त नेपाल सरकारले सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, संरक्षित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन वा धार्मिक वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वनको प्रयोग गर्न स्वीकृति दिँदा कुनै व्यक्ति वा समुदायलाई कुनै हानि नोक्सानी हुने भएमा श्री ५ को सरकारले तत्सम्बन्धमा उपयुक्त व्यवस्था गरि दिनु पर्नेछ ।

६९. प्राविधिक सहयोग दिने: कुनै उपभोक्ता समूह, पट्टावाला, धार्मिक निकाय, समूह वा समुदाय वा निजी वनको धनीले सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन वा निजी वनको विकास र संरक्षणको लागि कुनै प्राविधिक सहयोग माग गरेमा सम्बन्धित जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराई दिन सक्नेछ ।

७०. वन क्षेत्रमा प्रवेश निषेध: (१) वन संरक्षणको दृष्टिकोणबाट आवश्यक देखिएमा तोकिएको अधिकृतले राष्ट्रिय वन वा संरक्षित वनको सम्पूर्ण भाग वा कुनै भागमा निश्चित समयको लागि सूचना प्रकाशित गरी प्रवेश निषेध गर्न सक्नेछ ।

तर तोकिएको अधिकृतले तोकिदिएको बाटोबाट आवत जावत गर्न यसले कुनै प्रतिबन्ध लगाएको मानिने छैन ।

कानून तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

(२) उपदफा (१) बमोजिम निषेध गरेको क्षेत्रमा निषेधाज्ञा उल्लङ्घन गरी प्रवेश गर्नेलाई पाँच सय रुपैयाँसम्म जरिबाना वा एक महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

७१. असल नियतले काम गरेकोमा बचाउः यस ऐनले दिएको अधिकारको प्रयोग असल नियतले गरेकोमा कुनै पनि सरकारी कर्मचारी व्यक्तिगत तवरले उत्तरदायी हुने छैन ।

७२. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनका विभिन्न परिच्छेदमा उल्लेखित उद्देश्य पूर्ति गर्नको लागि श्री ५ को सरकारले आवश्यक नियमहरु बनाउन सक्नेछ ।

७३. बाझिएमा गर्ने: यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरुमा लेखिएकोमा सोही बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

७४. खारेजी र बचाउः (१) देहायका ऐनहरु खारेज गरिएका छन्:–

(क) वन ऐन, २०१८

(ख) वन संरक्षण (विशेष व्यवस्था) ऐन, २०२४

(२) यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि वन ऐन, २०१८ र वन संरक्षण (विशेष व्यवस्था) ऐन, २०२४ र उक्त ऐन बमोजिम बनाइएको नियम वा निकालिएको आदेश अन्तर्गत गरिएको काम यसै ऐन अन्तर्गत भए गरेको मानिनेछ ।

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय